

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БОЙЧЕНКО ВІТА МИКОЛАЇВНА

УДК: [336.71:005.21](477)

**СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ  
НА КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОМУ РИНКУ  
У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат дисертації  
на здобуття наукового ступеня  
кандидата економічних наук

Суми – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор *Васильєва Тетяна Анатоліївна*, Сумський державний університет Міністерства освіти і науки України, директор навчально-наукового інституту фінансів, економіки та менеджменту імені Олега Балацького

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор *Кузнєцова Анжела Ярославівна*, ДВНЗ Університет банківської справи, ректор;

кандидат економічних наук *Безродна Олена Сергіївна*, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, кафедра банківської справи, старший викладач.

Захист дисертації відбудеться 4 квітня 2018 р. об 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 в Сумському державному університеті за адресою: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2

Автореферат розісланий 2 березня 2018 р.

В.о. вченого секретаря  
спеціалізованої вченої ради,  
доктор економічних наук

Т.Г. Савченко

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми дослідження.** Світова фінансова криза (ФК) 2007-2009 рр. спричинила кардинальний перегляд стратегій діяльності банків (СДБ) у більшості країн. В теперішній час вони формуються вже з урахуванням прийнятої в 2010-2011 рр. III Базельської угоди, спрямованої на підвищення якості управління ризиками в банках (ризик-орієнтований банківський нагляд) та посилення їх фінансової стійкості (додаткові вимоги до капіталу та ліквідності). Наслідком цієї кризи став глобальний перерозподіл фінансових потоків на світовому кредитно-інвестиційному ринку (КІР). Так, якщо у 2006 р. серед 10 найбільших банків – ключових інвесторів та кредиторів світу було 3 банки з США, 3 з Японії, 2 з Великобританії та по 1 з Франції та Іспанії, то в 2016 р. по 4 – з Китаю та США, та по 1 з Франції та Японії. Посткризові трансформації відобразилися також і на кон'юнктурі локальних КІР, що змінило стратегічні пріоритети кредитно-інвестиційної діяльності банків. Так, зокрема, за 2007-2014 рр. частка роздрібного кредитування в структурі кредитного портфеля банків України зменшилася з 37,6% до 20,7%, а за 2015-2017 рр. – до 16,4%, середня тривалість кредитів за 2007-2014 рр. скоротилася з 39 місяців до 29 місяців, а 2015-2017 рр. знову збільшилася до 32 місяців. За 2007-2014 рр. банки скоротили обсяги інвестування у цінні папери вітчизняних підприємств на 22%, наростивши при цьому у 5,5 разів обсяги інвестування в акції зарубіжних компаній, за 2015-2017 рр. інвестиції в акції вітчизняних компаній скоротилися на 75%, а у зарубіжні – на 84%. Все це актуалізує питання пошуку нових механізмів, критеріїв та орієнтирів вибору СДБ на КІР на різних стадіях економічного циклу.

Фундаментальні засади формування СДБ на КІР закладені в роботах зарубіжних вчених, серед яких: Т. Бек (T. Beck), А. Вілмарт (A. Wilmarth Jr.), А. Дамодаран (A. Damodaran), А. Деміргук-Кунт (A. Demirgüç-Kunt), Р. ДеЯнг (R. DeYoung), С. Клесенс (S. Claessens), Р. Лівайн (R. Levine), Д. Орі (D. Awrey), П. Роуз (P. Rose) та ін. Значний внесок у дослідження даної проблематики внесли і вітчизняні вчені, зокрема О.С. Безродна, Т.А. Васильєва, Б.В. Губський, О.В. Дзюблюк, І.Б. Івасів, О.М. Колодізев, І.М. Кобушко, А.Я. Кузнецова, С.В. Леонов, Т.В. Майорова, А.М. Мороз, А.А. Пересада, О.В. Савченко та ін.

Незважаючи на підвищений науковий інтерес до формування СДБ на КІР та значну кількість наукових розробок у даному напрямку, відсутній комплексний підхід до її вирішення. Зокрема, потребують подальшого дослідження питання, пов'язані з впливом комбінацій різних типів ФК на кон'юнктуру КІР та глобальні стратегічні вектори діяльності банків на ньому, обґрунтуванням посткризових змін стратегічних детермінант діяльності різних типів банків на різних сегментах КІР, формуванням ефективного портфелю інструментів посткризового стратегічного управління діяльністю банку тощо. Таким чином, відсутність цілісного уявлення про вплив ФК на зміну пріоритетів при формуванні СДБ на КІР обумовили актуальність дослідження, його мету, завдання та зміст.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційна робота узгоджується з напрямами наукових досліджень Сумського державного університету. Зокрема, до звіту за темою “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (№д/р 0102U006965) увійшли пропозиції щодо вибору інструментів формування СДБ залежно від типу ФК; за темою “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (№д/р 0109U006782) – щодо впливу методів антикризового державного регулювання на вибір СДБ після ФК; за темою “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (№д/р 0107U012112) – щодо формування стратегічних векторів діяльності транснаціональних банків на ринку асоційованих та міжнародних інвестицій.

**Мета і завдання дослідження.** Метою дисертаційної роботи є розвиток науково-методичних підходів до формування та реалізації СДБ на КІР у період відновлення економіки після ФК.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- дослідити особливості формування та поширення у країнах світу різних типів ФК, визначити індикатор наявності та глибини кожного з них;
- визначити основні напрямки впливу комбінацій ФК різних типів на кон'юнктуру КІР та кредитно-інвестиційну діяльність банків;
- виділити глобальні стратегічні вектори діяльності банків на КІР, які сформувався у відповідь на ФК та посткризові дії регуляторів;
- дослідити зміни стратегічних кредитно-інвестиційних пріоритетів банків України після світової ФК 2007-2008 рр.;
- розвинути методичний інструментарій обґрунтування стратегічних детермінант діяльності транснаціональних банків на ринку прямих інвестицій (як сегменті КІР) в посткризовий період;
- розробити критерій доцільності реалізації банком стратегії збільшення частки на ринку споживчого кредитування (як сегменті КІР);
- розробити методичні засади вибору інструментів посткризового стратегічного управління діяльністю банку;
- розвинути методичні засади оцінювання тривалості часового горизонту та сили впливу інструментів регулювання банків, що застосовувалися під час ФК, на ефективність їх діяльності після ФК;
- удосконалити підхід до формування проактивної резервної політики банку з урахуванням змін кон'юнктури КІР.

*Об'єктом дослідження* є економічні відносини, що виникають у процесі кредитно-інвестиційної діяльності банків у посткризовий період.

*Предметом дослідження* є методичне забезпечення та практичний інструментарій діяльності банків на КІР.

*Методи дослідження.* Теоретичну та методологічну основу дисертаційної роботи становлять фундаментальні положення економічної теорії, теорії фінансів, кредиту та банківської справи, стратегічного та антикризового менеджменту, управління ефективністю та фінансовою стійкістю банку.

У процесі дослідження дисертантом використано наступні методи наукового дослідження: аналіз, синтез, логічне узагальнення та наукова абстракція – при дослідженні типів ФК; порівняльний аналіз, метод групувань – при узагальненні світового та вітчизняного досвіду СДБ банків на КІР під час та після ФК; структурний балансовий аналіз – при обґрунтуванні стратегічних векторів розвитку транснаціональних банків на КІР; кореляційно-регресійний аналіз – при обґрунтуванні доцільності розширення банками споживчого кредитування та експансії транснаціональних банків на КІР інших країн, формалізації часового горизонту дії та сили впливу інструментів управління діяльністю банків на приріст її ефективності; диференціальний аналіз – при визначенні ефективності інструментів стратегічного управління банком та розрахунку ступеня ліквідності предмету застави; факторний аналіз, статистичне спостереження – при дослідженні впливу державного антикризового регулювання на посткризову ефективність банків.

Інформаційно-фактологічною базою дисертації є: закони України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти та статистичні дані Національного банку України, офіційні дані Державної служби статистики України, аналітичні матеріали Асоціації українських банків, Незалежної асоціації банків України, світових та вітчизняних рейтингових агенцій, Європейського центрального банку, Європейської комісії, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Банку міжнародних розрахунків; офіційні матеріали центральних банків різних країн світу, транснаціональних та місцевих банків, міжнародних фінансово-кредитних інституцій; наукові праці з питань СДБ банків на КІР.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає у поглибленні існуючих та обґрунтуванні ряду нових науково-методичних підходів та практичних механізмів формування та реалізації СДБ на КІР з урахуванням наслідків ФК.

Найбільш вагомими науковими результатами дослідження є такі:

*вперше:*

- розроблено методичні засади формування посткризових кредитно-інвестиційних СДБ, який передбачає вибір інструменту стратегічного управління діяльністю банку за критерієм мінімізації сумарного розриву між бінарними індикаторами структури комплексної ФК (глибини кожного типу ФК) та емпірично підтвердженої в ретроспективі ефективності впливу цього інструменту на релевантні для кожного типу ФК ризики банківської діяльності;

*удосконалено:*

- методичний інструментарій формування СДБ на ринку споживчого кредитування, який відрізняється від існуючого виявленням за допомогою кореляційно-регресійного аналізу релевантних факторів впливу на обсяг та динаміку розвитку даного сегменту КІР, розробкою механізму розрахунку показника «рівень покриття майбутніх кредитних витрат» як критерію доцільності реалізації стратегії збільшення частки банку на цьому сегменті КІР;
- методичні засади виявлення посткризових детермінант СДБ на ринку прямих інвестицій, що, на відміну від існуючих, здійснено шляхом кореляційно-регресійного аналізу залежності приросту зовнішніх активів транснаціональних

банків країн Європи від індикаторів доходності та фінансової стійкості банківських систем країн розміщення дочірніх банків, ефективності трансмісійного механізму монетарної політики в цих країнах, структури комплексної ФК та швидкості посткризового відновлення країни, легкості ведення бізнесу;

- науково-методичний підхід до формування проактивної резервної політики банку, що на відміну від існуючих, здійснено шляхом розробки механізму визначення ступеня ліквідності предмету застави при формуванні резервів під покриття ризиків за кредитними операціями з урахуванням майбутньої вартості грошових потоків за кредитом та ретроспективних змін кон'юнктури ринку предмету застави;

*набули подальшого розвитку:*

- науково-методичний підхід до обґрунтування стратегій антикризового регулювання банківської системи, що, на відміну від існуючих підходів, здійснено за результатами кореляційно-регресійного аналізу на емпіричних даних країн Європи, який дозволив формалізувати часовий горизонт дії та силу впливу інструментів управління діяльністю банків під час ФК на приріст ефективності діяльності банків після ФК;
- теоретичні засади обґрунтування залежності СДБ від зміни кон'юнктури КІР в посткризовий період, що, на відміну від існуючих, здійснено шляхом визначення на основі емпіричного аналізу сили та напрямків впливу комбінацій ФК різних типів на параметри кредитно-інвестиційної діяльності банків, що дозволило описати причинно-наслідкові зв'язки між ФК різних типів, антикризовими діями регуляторів та трансформацією глобальних векторів СДБ на КІР.

**Практичне значення одержаних результатів** полягає у тому, що обґрунтовані в роботі теоретичні положення доведені до рівня методичних рекомендацій, які можуть бути використані Національним банком України – при удосконаленні нормативної бази з питань банківського регулювання та нагляду; банками України – в процесі формування та реалізації СДБ на КІР.

Пропозиції щодо визначення ефективних інструментів стратегічного управління банком в залежності від ретроспективної оцінки рівня результативності їх застосування для зменшення ризиків впроваджено в діяльність відділення АТ «ТАСКОМБАНК» в м. Суми (довідка від 18.09.2017 № 1256); щодо визначення типу ФК та врахування їх при прийнятті банком стратегічних кредитно-інвестиційних рішень – у діяльність ПАТ «Мегабанк» (довідка від 14.05.2015 № 772/15); щодо визначення індикаторів ранньої діагностики валютної кризи – у діяльність відділення ПАТ «Укрсоцбанк» у м. Суми (довідка від 09.10.2017 № 3/11-24); щодо оцінювання рівня ліквідності предмету застави при формуванні резервів під покриття ризиків за кредитними операціями – в діяльність Сумської обласної дирекції ПАТ АБ «Укргазбанк» у м. Суми (довідка від 26.10.2017 № 25/246); щодо визначення стратегічного вектору розвитку роздрібного кредитування на основі оцінки схильності населення до заощаджень – у діяльність ПАТ КБ «Глобус» у м. Суми (довідка від 29.09.2017 № 28-03/12).

Одержані дисертантом наукові результати використовуються у навчальному процесі Сумського державного університету при викладанні дисциплін: «Антикризове управління банком», «Дослідження грошово-кредитного ринку», «Аналіз банківської діяльності» (акт від 11.09.2017).

**Особистий внесок здобувача.** Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, висновки, рекомендації і розробки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно і відображені в опублікованих працях. Результати, опубліковані дисертантом у співавторстві, використані у дисертаційній роботі лише в межах його особистого внеску.

**Апробація результатів дослідження.** Основні положення дослідження доповідалися, обговорювалися й отримали схвальну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях, серед яких: “Актуальные проблемы экономики и финансов” (Київ-Санкт-Петербург-Відень, 29 грудня 2014 р.); “Економіка та менеджмент: стратегічні імперативи, аналіз тенденцій та перспектив розвитку” (м. Херсон, 2014 р.); “Економіка, фінанси та управління: проблеми та сучасні шляхи розвитку” (м. Львів, 2015 р.); “Методичні та практичні підходи до вдосконалення результативності політики економічного зростання” (м. Київ, 2015 р.).

**Публікації.** Основні положення дисертаційного дослідження опубліковано у 16 наукових працях загальним обсягом 5,37 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,73 друк. арк., у тому числі: 9 статей у наукових фахових виданнях України (з них 7 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз), 1 стаття – у науковому виданні; підрозділи у 2-х колективних монографіях; 4 публікації у збірниках тез доповідей конференцій.

**Структура і зміст роботи.** Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 245 сторінок, в тому числі: основного тексту 193 сторінки, 29 таблиць, 45 рисунків, 7 додатків, список використаних джерел із 177 найменувань.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «Вплив фінансових криз на кон'юнктуру кредитно-інвестиційного ринку та стратегічні орієнтири діяльності банків» досліджено особливості формування та розвитку різних типів ФК, вплив комбінацій ФК різних типів на кон'юнктуру КІР та глобальні стратегічні вектори діяльності банків на ньому; специфіку перебігу ФК в Україні.

В роботі на даних 181 країни світу за період 1970-2008 рр. досліджено особливості формування та перебігу найбільш поширених типів ФК, визначено ключовий індикатор наявності та глибини ФК кожного типу, їх кількість (окремо та в поєднанні з ФК інших типів). Виявлено, що за цей період відбулося:

- 67 боргових ФК; основна причина – несприятлива динаміка та/або структура державних або корпоративних зобов'язань; індикатор – якість обслуговування державного та/або корпоративного боргу;

- 217 валютних ФК; причина – спекулятивні атаки на місцеву валюту; індикатор – рівень девальвації місцевої валюти відносно дол. США або євро;

– 219 криз платіжного балансу; причина – суттєве та несподіване падіння обсягів притоку міжнародного капіталу або збільшення відтоку іноземного капіталу; індикатор – приріст прямих іноземних інвестицій;

– 147 банківських ФК; причина – зупинка конвертованості зобов'язань банків через їх масові банкрутства або виходи з ринку, що спричиняє різке падіння довіри клієнтів; індикатор – якість ресурсної бази та/або портфелю кредитів.

Проведене дослідження засвідчило, що в переважній більшості країн ФК одного типу породжували розгортання ФК інших типів, поглиблюючи загальний рівень макроекономічної нестабільності та ускладнюючи посткризове відновлення. Зокрема лише 7,5% банківських, 17,9% боргових, 40,5% валютних та 62,1% криз платіжного балансу завершилися без розвитку ФК інших типів. В світі за період 1970-2007 рр. найбільш кризовими роками стали: 1994 р. (25 банківських, 11 валютних та 2 подвійні ФК (одночасно ФК двох типів)) та 1998 р. (7 валютних, 10 банківських, 2 боргових, 3 подвійних та 3 потрійних ФК). При цьому найчастіше спостерігалось співпадіння банківських та валютних ФК (54 випадки); валютних і криз платіжного балансу (42 випадки). Найрідшими були випадки одночасного розгортання кризи платіжного балансу та боргової ФК, а також банківської та боргової ФК (по 2 випадки).

Найчастіше об'єктом аналізу стає окремий тип ФК, тоді як специфіка перетікання ФК одного типу в інший, синергетичні ефекти від комбінації ФК різних типів (одночасно або з часовим лагом), наслідки комбінацій різних типів ФК саме для КІР постраждалих країн залишаються поки що малодослідженими.

В роботі визначено основні напрямки впливу комбінацій ФК різних типів на кон'юнктуру КІР та кредитно-інвестиційну діяльність банків (табл. 1).

**Таблиця 1 – Вплив комбінацій ФК різних типів на кон'юнктуру КІР та кредитно-інвестиційну діяльність банків (за даними 181 країни за 1970-2008 рр.)**

№	Комбінація типів ФК	Кількість країн, у яких спостерігалася комбінація відповідних типів ФК	Інфляція (макро-екоп. індикатор)	Якість кредитного портфеля	Банкрутство банків	Депозитні ставки	Кредитні ставки	Обсяги					Терміни кредитування	Частка іноземного капіталу в банківській системі	Частка держави в капіталі банків
								споживчого кредитування	довгострокового (інвестиційного) кредитування	інвестицій на ринку цінних паперів	банківських ресурсів	кредитування			
1	БК+ВК	53	~	↓↓	↑↑	↑↑	↑↑	↓↓	↓↓	↓↓	~	↓↓	↓	↑↑	
2	БК+ВК+БоК	18	↑↑	↓↓	↑↑	↑↑	↑↑	↓↓	↓↓	↓↓	↓↓	↓	↓↓	↑↑	
3	БК+ВК+ПБК	17	↑↑	↓↓	↑↑	↑↑	↑↑	↓↓	↓↓	↓↓	↓↓	↓	↓↓	~	
4	БК+ВК+БоК+ПБК	1	↑↑	↓↓	↑↑	↑↑	↑↑	↓↓	↓↓	↓↓	↓↓	↓	↓↓	↑↑	
5	БК+БоК	2	↑	↓↓	↑↑	↑↑	↑↑	↓↓	↓↓	↓↓	↓↓	~	~	~	
6	БК+БоК+ПБК	4	↑	↓↓	↑↑	↑↑	↑↑	↓	↓↓	↓	↓↓	~	↓↓	↑↑	
7	БК+ПБК	42	~	↓	↑	↑	↑	↓	↓	↓	~	↓	↓↓	~	
8	ВК+ПБК	13	↑	~	~	~	↓	~	↓	~	~	↓	~	~	
9	ВК+ПБК+БоК	4	↑↑	~	~	↑	~	~	↓	↓	↓↓	↓↓	↓	~	
10	ВК+БоК	24	↑↑	↓	~	↑	~	~	↓	↓↓	↓↓	↓↓	~	~	
11	ПБК+БоК	3	↑↑	~	~	↑	~	~	↓	↓↓	↓	↓	↓	~	

Умовні позначення: «↑» – зростання, «↑↑» – сильне зростання, «↓» – зниження, «↓↓» – сильне зниження, «~» – незначні зміни, або суперечливі дані з різних країн у різні періоди; БоК – боргова криза; ВК – валютна криза; ПБК – криза платіжного балансу; БК – банківська криза.



Дані табл. 1 свідчать, що для формування ефективних СДБ після ФК слід враховувати також імовірність появи та глибину похідних ФК, які виникають під час або після завершення базової. Цей висновок в роботі підтверджений дослідженням економічних відносин у ланцюзі «ФК – політика регулятивних органів щодо ліквідації її наслідків – зміна СДБ на КІР» за 1788-2008 рр. Так, виокремлено чотири глобальні стратегічні вектори діяльності банків на КІР, які сформувалися саме у відповідь на ФК та посткризові дії регуляторів (табл. 2).

**Таблиця 2 – Результати дослідження трансформацій у ланцюзі «ФК – антикризова політика регуляторів – зміна вектору СДБ на КІР» (1788-2008 рр.)**

Глобальний вектор СДБ на КІР	Період	Регіони поширення ФК	Причини ФК, яка стала каталізатором зміни вектору СДБ	Дії регуляторів, які обумовили зміну вектору СДБ
Спеціалізація діяльності банків на КІР	XIX століття	Декілька світових ФК	Структурні зміни у виробництві та у грошово-кредитних системах країн, різкі зміни у продуктивності праці, різниця у прибутковості та ризиковості окремих видів економічної діяльності	Протекціонізм урядів, стимулювання вкладення капіталу у найбільш прибуткові та найменш ризикові галузі економіки, зміна регулятивних вимог для банків, які фінансують пріоритетні для держави галузі
Розвиток рітейл-банкінгу	I половина XX ст.	США, Європа, Латинська Америка	Обвал фондових ринків, бурхливий розвиток нових фондових інструментів, різкі перетоки капіталу між різними частинами світу, великі обсяги спекуляцій, слабке регулювання фондового ринку	Політика відновлення довіри населення до банків, боротьба з відтоком банківських депозитів, запровадження першої системи гарантування вкладів у США, прийняття закону Гласса-Стігола
Розвиток транснаціональних банків, експансія банків на КІР інших країн	II половина XX ст.	Декілька світових ФК (розширена географія країн)	Цінові буми на ринку нафти, різкі перетоки капіталу між фінансовими центрами, вихід Китаю на міжнародні ринки капіталу, висока волатильність міжнародних потоків інвестиційного капіталу внаслідок розпаду СРСР	Збільшення податкового навантаження, боротьба з офшорними центрами, посилення регулятивного тиску в країнах з розвиненими банківськими системами
Розмежування інвестиційної та традиційної банківської діяльності	XXI ст.	США, світова ФК	Надмірна галузева концентрація банків і учасників фондового ринку: у 2001 р. (криза доткомів) – компанії ІТ-сектору; у 2007-2009 рр. (світова ФК) – сектор нерухомості в США та Західній Європі, бурхливий розвиток ринку похідних фондових інструментів, його недосконале регулювання	Зміна нормативної бази з банківського регулювання (закон Грема-Ліча-Блайлі у 1999 р., Базель II у 2004 р.), посилення вимог до банків стосовно фінансової стійкості, обсягу банківського капіталу, транспарентності, ризикоорієнтований підхід до банківського нагляду

Аналіз ФК в Україні за 1991-2017 рр. свідчить, що найбільш глибокими є:

1) криза становлення у 1991-1996 рр. (комплексна, об'єднала ФК всіх 4 типів). Причини: відсутність національної грошової одиниці, недовіра населення до банків через гіперінфляцію та втрату вкладів Ощадбанку СРСР;

2) подвійна ФК у 1996-1998 рр. (поєднання банківської та боргової ФК). Причини: невідповідність структури й обсягів державного боргу можливостям української економіки, вплив кризи у Росії;

3) світова ФК у 2008-2009 рр. (поєднання валютної, банківської ФК та кризи платіжного балансу). Її передумови в Україні мали специфічний характер: розбалансування платіжного та зовнішньоторговельного балансу та кредитний бум, а наслідком стала загроза банкрутств кількох банків 1-ї групи, для запобігання чого НБУ було здійснено їх рефінансування;

4) системна криза політико-економічних відносин з кінця 2013 по теперішній час (комплексна, об'єднала ФК всіх 4 типів). Причини: зміна політичної влади, анексія Криму, початок збройного конфлікту на Сході України

(це призвело до масового відтоку інвесторів з України, виведення капіталу внаслідок економіко-політичної нестабільності, втрати клієнтської бази внаслідок зменшення території охоплення послугами, значних збитків банків внаслідок переведення боргів клієнтів з постраждалих територій в розряд проблемних), неефективна наглядова політика НБУ (це призвело до «очищення» банківської системи та виведення з ринку у 2014-2015 рр. понад 50 банків).

У другому розділі «Трансформація стратегічних пріоритетів діяльності банків на різних сегментах кредитно-інвестиційного ринку в посткризовий період» досліджено зміни стратегічних кредитно-інвестиційних пріоритетів банків України в посткризовий період, розвинуто методичний інструментарій обґрунтування посткризових стратегічних детермінант діяльності транснаціональних банків на ринку прямих інвестицій; розроблено критерій доцільності трансформації СДБ на ринку споживчого кредитування.

В роботі досліджено зміни, які відбулися у стратегічних кредитно-інвестиційних пріоритетах банків України після світової ФК 2007-2008 рр. Так, наприклад, у 2008 р. частка споживчого кредитування в структурі кредитного портфеля українських банків складала 37,6%, а за 2009-2011 рр. вона зменшилася до 25,1%. Натомість частка корпоративних кредитів у 2008 р. складала 57,9%, а за 2009-2011 рр. зменшилася до 64,7%. При цьому частка інвестиційних кредитів в структурі корпоративних кредитів за 2009-2011 рр. майже не змінилася і складала близько 15%. За 2009-2011 рр. вкладення в цінні папери в цілому та обсяг портфелю на продаж зокрема зросли в 2,4 рази, торгового портфелю – в 2 рази, портфелю до погашення – в 3 рази. Все це свідчить про кардинальний перегляд стратегічних кредитно-інвестиційних пріоритетів банками України у відповідь на світову ФК, що підтверджено розрахунками за 2009-2011 рр. (табл. 3.).

**Таблиця 3 – Результати перевірки гіпотез щодо змін стратегічних кредитно-інвестиційних пріоритетів банків України в посткризовий період**

Зміст гіпотези	Показники, за якими перевірялася гіпотеза	Результати розрахунків	Результат підтвердження гіпотези
У посткризовому періоді банки нарощують обсяги активних операцій	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ Обсяг кредитного портфелю всіх банків України (C)</li> <li>✓ Портфель цінних паперів (S)</li> </ul>	$C_{2011}/C_{2009}=1,12$ $S_{2011}/S_{2009}=2,4$	Підтверджена частково (зростання забезпечене групою найбільших банків)
У посткризовому періоді збільшуються терміни кредитування	Середня тривалість кредитування (D)	$D_{2011}/D_{2009}=0,76\%$	Не підтверджена
У посткризовому періоді транснаціональні банки збільшують свою присутність на зарубіжних ринках	Частка активів іноземних банків в сукупних активах банківської системи (FB)	$FB_{2011}/FB_{2009}=0,89\%$	Не підтверджена
У посткризовому періоді банки активно нарощують обсяги споживчого кредитування	Обсяги споживчого кредитування (CL)	$CL_{2011}/CL_{2009}=0,77$	Не підтверджена
У посткризовому періоді відбуваються перетоки депозитів населення з приватних банків до державних	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ Темп зростання депозитів фізичних осіб в державних банках (DHS)</li> <li>✓ Темп зростання депозитів фізичних осіб по банківській системі в цілому (DHT)</li> </ul>	$DHS_{2011}/DHS_{2009}=1,84$ $DHT_{2011}/DHT_{2009}=1,43$	Підтверджена

Проведені розрахунки не підтвердили поширеної у науковій літературі думки, що з метою відновлення після суттєвих макрофінансових потрясінь банки застосовують такі механізми як збільшення обсягів споживчого кредитування, а також термінів надання кредитів. Не відбулося також і очікуваного масового повернення іноземних банків на вітчизняний ринок банківських послуг. Втім загалом банки почали збільшувати обсяг активних операцій, відбулася переорієнтації населення до зберігання депозитів не в приватних, а в державних банках.

Гіпотезу щодо посткризової зміни стратегічних кредитно-інвестиційних пріоритетів транснаціональних банків перевірено в роботі на даних не лише України, а й інших європейських країн. Аналіз політики чотирьох найбільших європейських транснаціональних банківських груп (Raiffeisen International, BNP Paribas, Credit Agricole та UniCredit) щодо розширення / звуження їх діяльності за межами країни материнського банку за 2000-2016 рр. засвідчило, що у докризовий період всі ці банківські групи активно розширювали свою мережу за кордоном (наприклад, лише за 2006-2007 рр. група BNP Paribas наростила свої активи у країнах Центральної та Східної Європи на 27%), під час кризи – скорочували обсяги закордонних активів та призупиняли подальше розширення мережі (наприклад, протягом 2008 р. активи групи Raiffeisen International у Центральній Європі скоротилися на 9%, у Південно-Східній – на 15%, а в країнах СНД – на 23%), а в посткризовий період чітко виражена спільна тенденція зміни стратегічних пріоритетів цих банківських груп була відсутня (різні групи у різних країнах поводити себе по-різному).

З метою встановлення факторів, які впливають на кредитно-інвестиційну стратегію транснаціональних банків на КІР у посткризовому періоді, в роботі за допомогою кореляційно-регресійного аналізу досліджено взаємозв'язок між обсягами активів іноземних банків в банківських системах країн Європи в 2009-2011 рр. та наступними факторами: 5 індикаторами доходності банківської діяльності в країні; 12 індикаторами фінансової стійкості банківської системи; 8 індикаторами легкості ведення бізнесу; 8 індикаторами швидкості виходу країни з ФК; 12 індикаторами наявності ФК різних типів. Розрахунки засвідчили відсутність явно вираженого зв'язку між присутністю іноземних банків в банківській системі та показниками доходності, легкості ведення бізнесу та фінансової стійкості банківських систем. У той же час, для індикаторів швидкості виходу країни з ФК та наявності одночасних проявів ФК різних типів середній рівень коефіцієнта кореляції був високим ( $R^2 > 0,7$ ) для переважної більшості досліджуваних країн (фрагмент даних наведено у табл. 4).

Крім того, в роботі проведені розрахунки тривалості часового проміжку між вживанням регуляторів (Європейським центральним банком та національними центральними банками) цих країн антикризових заходів та зміною цільових показників, на які були спрямовані ці заходи, встановлено залежність зміни обсягів активів іноземних банків в банківських системах цих країн від тривалості даного часового проміжку. Розрахунки засвідчили, що в країнах, де трансмісійний механізм монетарної політики діє швидко та ефективно, транснаціональні банки вкрай

**Таблиця 4 – Результати дослідження механізмів реагування транснаціональних банків на структуру комплексної ФК (2007-2008 рр.), швидкість відновлення економік та банківських систем країн Європи в посткризовий період (2009-2011 рр.) (фрагмент)**

Країна	Структура комплексної ФК в країні (на-явність (+/-) ФК відповідного типу за 2007-2008 рр.)				Індикатори швидкості посткризового (2009-2011 рр.) відновлення економік та банківських систем країн				Індикатори реагування транснаціональних банків на структуру комплексної ФК та швидкість посткризового відновлення економік та банківських систем країн			
	Банківська	Боргова	Валютна	Платіжного балансу	Приріст ВВП, %	Приріст депозитного портфелю банків, %	Приріст кредитного портфелю банків, %	Приріст Z-score, %	Приріст кредитів від банків – нерезидентів, %	Приріст частки зовнішніх кредитів та депозитів банків в кредитах та депозитах всієї банківської системи, %	Приріст частки активів іноземних банків у сукупних активах банківської системи, %	Приріст частки іноземних банків (кількість) у банківській системі, %
Австрія	+	-	-	-	+8	-7	-2	-15	-16	-20	-12	0
Бельгія	+	-	-	-	+9	+1	-6	+18	-15	-17	-2	0
Болгарія	-	-	-	-	+9	+7	-5	+4	-32	-12	-11	-6
Греція	+	+	-	-	-13	-5	+33	-100	+46	-21	-36	+14
Данія	+	-	-	-	+7	-19	-7	+19	-13	-10	-10	-11
Естонія	+	-	-	-	+18	-3	-23	+641	+23	+216	-2	0
Франція	+	-	-	-	+6	-4	+2	-5	-2	+16	0	-20
Фінляндія	+	-	-	-	+9	-1	+4	-35	+15	-30	+7	0
Німеччина	+	-	-	-	+10	-2	-14	+8	-15	-25	-8	0
Чехія	-	-	-	-	+11	-2	+7	-1	+7	-13	-1	-4
Хорватія	-	-	-	-	-1	+13	+5	-1	+18	-46	0	+9
Ірландія	+	+	-	-	+2	-10	-32	+359	-25	-13	0	-3
Італія	+	-	-	-	+4	-4	+8	-20	-8	+11	0	+10
Латвія	+	-	-	-	+9	-1	-25	+92	-2	+31	-12	-11
Литва	-	-	-	-	+16	-6	-29	+246	+26	+22	-3	-4
Нідерланди	+	-	-	-	+4	0	-2	+16	+7	-21	+166	+7
Норвегія	-	-	-	-	+29	-3	-2	+17	-1	+20	-6	0
Португалія	+	+	-	-	0	0	-2	-21	-19	-14	-8	-3
Польща	-	-	-	-	+20	+6	+9	+6	-1	+10	-1	-3
Сербія	-	-	-	-	+9	+12	+12	-1	+73	-10	+3	+5
Словенія	+	-	-	-	+2	+3	-1	-14	-6	-50	-4	0
Словаччина	-	-	-	-	+10	-12	+4	+11	+23	+3	+1	-8
Іспанія	+	+	-	-	-1	-5	-3	-15	-5	-5	0	+29
Європейський Союз в цілому	+	+	-	-	+6	-7	-4	-16	-2	+14	-	-
<i>Країни, що не входять до Європейського Союзу:</i>												
Туреччина	+	-	-	-	+26	-2	+36	-14	-6	-37	0	-8
<b>Україна</b>	<b>+</b>	<b>+</b>	<b>+</b>	<b>+</b>	<b>+39</b>	<b>-5</b>	<b>-22</b>	<b>+33</b>	<b>+14</b>	<b>-18</b>	<b>-11</b>	<b>+2</b>

рідко приймають рішення про вихід з ринку приймаючої країни. Таким чином, у посткризовому періоді для транснаціональних банків при прийнятті рішення щодо збільшення / скорочення обсягу активів в банківській системі приймаючої країни переважаючими факторами є: 1) кількість типів ФК, що розгортаються в країні одночасно (структура комплексної ФК); 2) швидкість відновлення економік та банківських систем цих країн в посткризовий період; 3) ефективність трансмісійного механізму монетарної політики в цих країнах.

Зважаючи на те, що однією з головних тенденцій посткризового розвитку українських банків стало різке скорочення споживчого кредитування (за 2009-2011 рр. – на 23%), в роботі здійснено кореляційно-регресійний аналіз зміни обсягів споживчого кредитування ( $CL$ ) від ряду факторів, що впливають на активність банків на даному сегменті КІР (табл. 5).

**Таблиця 5 – Результати кореляційно-регресійного аналізу факторів впливу на динаміку споживчого кредитування в Україні за 2009-2011 рр.**

Фактор впливу	Рівняння лінійної регресії	Коефіцієнт кореляції	R <sup>2</sup>	F <sub>stat</sub>
Індекс інфляції (I)	$CL=2,07 \cdot I - 1,07$	0,975574	0,95	59
Частка проблемних кредитів у сукупному кредитному портфелі банків (NPL)	$CL=-0,93 \cdot NPL + 1,93$	-0,77685	0,6	4,6
Середньорічна процентна ставка за кредитами (CR)	$CL=0,39 \cdot CR + 0,61$	0,27649	0,08	0,25
Доходи населення (HI)	$CL=-0,65 \cdot HI + 1,66$	-0,91211	0,83	14,9
Споживчі витрати населення (HE)	$CL=-0,61 \cdot HE + 1,61$	-0,92071	0,85	16,7
Частка споживчих витрат населення в їх доходах (SE)	$CL=-7,5 \cdot SE + 8,5$	-0,99445	0,99	268
Частка заощаджень населення в їх сукупних доходах (SS)	$CL=0,93 \cdot SS + 0,07$	0,99147	0,98	268
Премія за ризик (RP)	$CL=-0,41 \cdot RP + 1,41$	-0,62357	0,39	1,9

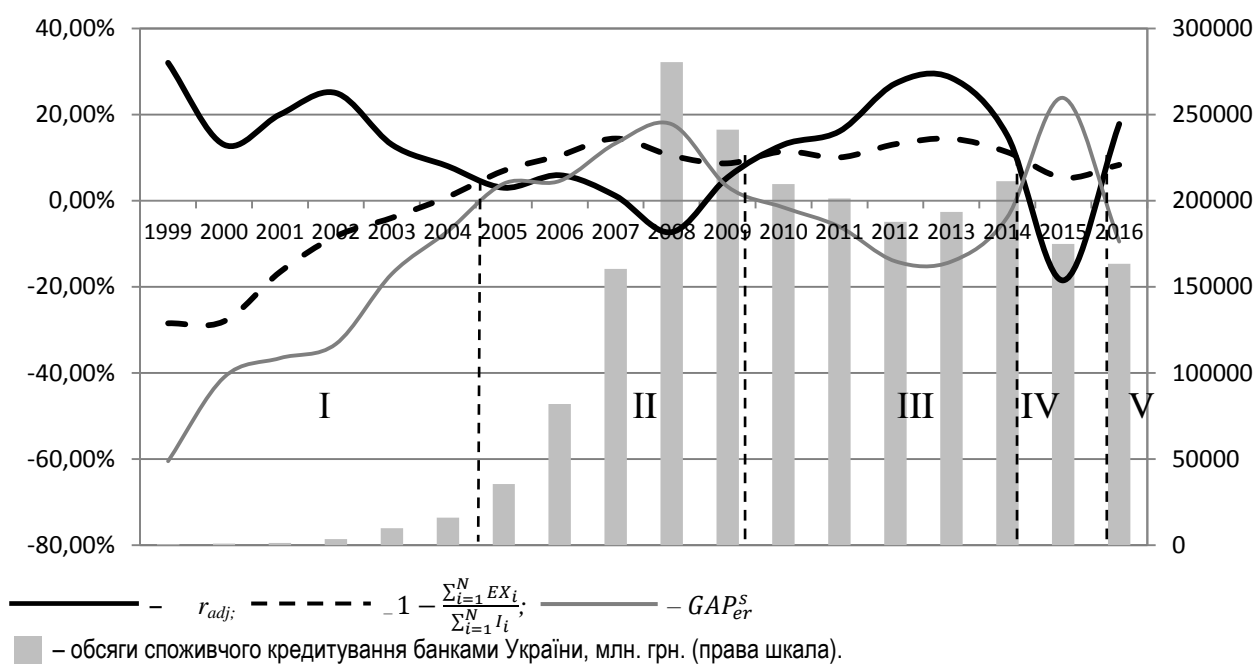
Аналіз засвідчив, що найбільш релевантним фактором, який обумовлює скорочення обсягів споживчого кредитування, є збільшення частки споживчих витрат в структурі доходів населення, та відповідно – зменшення схильності населення до заощаджень. В контексті формування СДБ на ринку споживчого кредитування як одному з найбільш доходних сегментів КІР, важливого значення набуває визначення критерію прийняття банками України рішення щодо доцільності нарощення обсягів своєї присутності на цьому сегменті КІР. Таким критерієм в роботі запропоновано вважати показник «рівень покриття майбутніх кредитних витрат» ( $GAP_{er}^S$ ) та розраховувати його в наступний спосіб:

$$GAP_{er_i}^S = 1 - \frac{\overline{EX_{i-4}^l}}{\overline{I_{i-4}^l}} - \overline{r_{adj_{i-4}^l}} \quad (1)$$

де  $\overline{EX_{i-4}^l}$ ;  $\overline{I_{i-4}^l}$ ;  $\overline{r_{adj_{i-4}^l}}$  – відповідно середні ковзні за останні 4 квартали обсягу споживчих витрат та доходів домогосподарств, а також ставки за споживчими кредитами, зваженої на індекс інфляції за відповідний період.

У стратегічній перспективі умовою нарощування споживчого кредитування є  $GAP_{er_{i-1}}^S > GAP_{er_{i-2}}^S$ ; при  $GAP_{er}^S > 0$  це є доцільним, оскільки майбутні витрати домогосподарств на обслуговування боргу покриваються їх доходами, а при  $GAP_{er}^S \leq 0$  – недоцільним, оскільки це призведе до зростання кредитного ризику і додаткових витрат для банків. При прийнятті рішення про розширення / звуження діяльності банку на ринку споживчого кредитування банк має орієнтуватися не на номінальний попит на споживчі кредити з боку домогосподарств, а на їх можливість у майбутньому покрити додаткові витрати, пов'язані з обслуговуванням нових боргів. Це дозволить банку зменшити частку непрацюючих кредитів у майбутньому у разі погіршення рівня добробуту населення в країні.

В роботі порівняно динаміку показника  $GAP_{er}^S$  для України за 1999-2016 рр. з динамікою реальних обсягів споживчого кредитування (рис. 1).



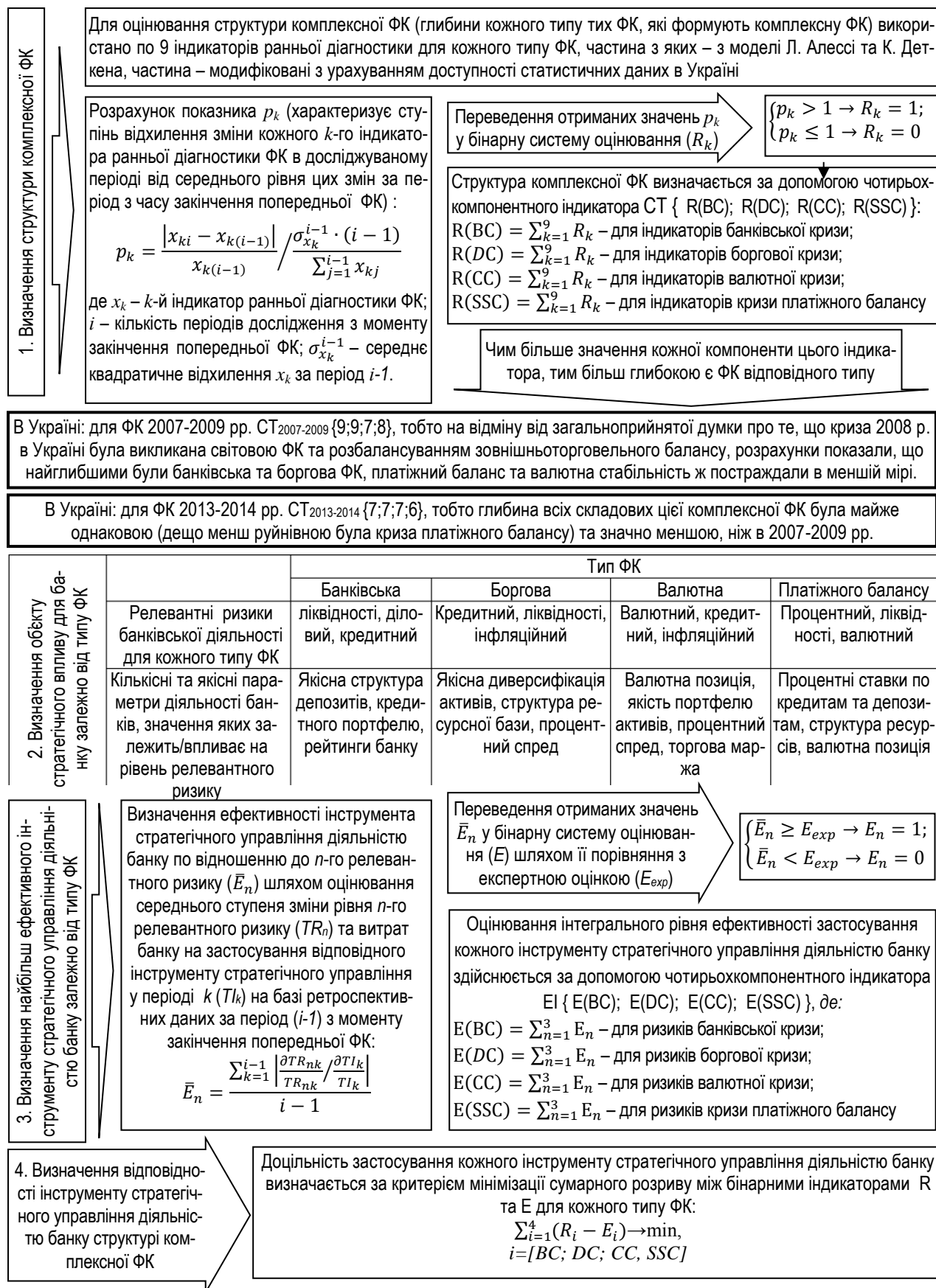
I, III, V – несприятливі періоди для нарощування споживчого кредитування;  
 II, IV – сприятливі періоди для нарощування споживчого кредитування

**Рисунок 1 – Динаміка показника  $GAP_{er}^S$  для України за 1999-2016 рр.**

Як видно, стратегічна орієнтація банків на розширення присутності на даному сегменті КІР була доцільною лише протягом 2005-2008 рр. та 2015 рр.

У третьому розділі «Розвиток науково-методичного інструментарію стратегічного управління діяльністю банків на кредитно-інвестиційному ринку в посткризовий період» розроблено підхід до вибору інструментів посткризового стратегічного управління діяльністю банку; досліджено тривалість часового горизонту дії та силу впливу інструментів регулювання діяльності банків під час світової ФК на їх ефективність після кризи; удосконалено підхід до формування проактивної резервної політики банку з урахуванням кон'юнктури КІР.

Аналіз розвитку зарубіжних та вітчизняних банків протягом останніх 40 років засвідчив, що неврахування структури комплексної ФК (тобто різної глибини прояву кожного типу ФК) під час формування посткризових СДБ може спричинити суттєві перекося у розвитку фінансової системи країни в цілому та рецидиву ФК у короткостроковій перспективі. Виходячи з цього, в роботі запропоновано науково-методичний підхід до визначення найбільш ефективних інструментів стратегічного управління діяльністю банку з урахуванням структури комплексної ФК (рис. 2). Він передбачає вибір інструменту стратегічного управління банком залежно від його ефективності по відношенню до групи ризиків, які є переважаючими для кожного типу ФК. Це дозволить сконцентрувати пост-



**Рисунок 2 – Науково-методичний підхід до вибору інструментів стратегічного управління діяльністю банку**

кризову СДБ на мінімізації найбільш релевантних ризиків в залежності від структури комплексної ФК, що забезпечить мінімізацію затрат банку на коригування стратегічних пріоритетів у майбутньому.

В роботі проведено кореляційно-регресійний аналіз впливу антикризових інструментів стратегічного управління, які застосовувалися урядами та центральними банками 26 країн Європи протягом 2008-2009 рр., на ефективність діяльності банків після цієї ФК (табл. 6). Індикатором ефективності в роботі прийнято показник  $\Delta FIEIX_n^m$  – приріст ефективності діяльності банків за період з року  $m$  по рік  $n$ , що розраховується щорічно МВФ як комплексний агрегований індекс на базі значень чистої процентної маржі, процентного спреду, відношення непроцентного доходу до сукупного доходу, відношення накладних витрат до сукупних активів, рентабельності активів та капіталу.

**Таблиця 6 – Результати кореляційно-регресійного аналізу впливу інструментів стратегічного управління діяльністю банків на приріст її ефективності**

Характеристика інтенсивності застосування найбільш популярних інструментів антикризового управління діяльністю банків, що застосовувалися урядами або центральними банками 26 країн Європи протягом 2008-2009 рр.	Коефіцієнт кореляції між обсягами застосування відповідного інструменту та $\Delta FIEIX_n^m$ у період [m; n]			
	2010-2011	2010-2012	2010-2013	2010-2014
Виділена сума на рекапіталізацію банків, % ВВП	0,781538	0,799139	0,624348	0,733094
Використана сума на рекапіталізацію банків, % ВВП	0,601029	0,642261	0,543028	0,642159
Гарантії ЦБ по активам, % ВВП	-0,16231	-0,13526	-0,18267	-0,17474
Гарантії захисту інтересів кредиторів та вкладників банків, % ВВП	0,194779	0,220703	0,041558	0,231529
Викуп активів або кредитування банків казначейством, % ВВП	-0,13249	-0,18473	-0,14925	-0,12804
Підтримання ліквідності, % ВВП	0,161599	0,213019	0,197793	0,25244
Державний борг, % ВВП 2006 р.	-0,25668	-0,28625	-0,21518	-0,36607
Сума підтримки банківського сектору без врахування державного боргу, % ВВП	0,245128	0,278879	0,104764	0,291281
Загальна сума підтримки банківського сектору, % ВВП	0,151539	0,174647	0,023782	0,156346

Найбільшим (стимулюючим або дестимулюючим) виявився вплив на показник  $\Delta FIEIX_n^m$  таких інструментів як: рекапіталізація банків ( $RC$ ), викуп активів або кредитування банків казначейством ( $AB$ ), гарантування центрального банку по активам банків ( $CBG$ ) та підтримання ліквідності ( $LS$ ). Побудована модель лінійної регресії має такий вигляд:

$$\Delta FIEIX_n^m = 0,03 \cdot RC - 0,004 \cdot AB - 0,01 \cdot CBG - 0,001 \cdot LS + 0,94 \quad (2)$$

Дана модель є статистично значущою ( $R^2=0,76$ ,  $F\text{-test}=14,85$ ). Найбільшу результативність мали заходи з рекапіталізації банків. Розраховані значення коефіцієнтів кореляції для різних комбінацій меж часового горизонту ( $m$  та  $n$ ) засвідчили, що вплив застосованих у 2008-2009 рр. антикризових заходів був найбільш відчутним саме протягом трьох років після початку їх запровадження (з 2010 р. по 2012 р.), а поза межами даного часового горизонту дієвість цих заходів суттєво зменшується. Дослідження засвідчило, що стратегічний орієнтир боротьби не з причинами кризи, а з наслідками, обраний урядами та регуляторами досліджених країн, не дав очікуваних результатів – вплив таких інструментів як викуп активів або кредитування банків казначейством, гарантування центрального банку по активам банків та підтримання ліквідності на показник  $\Delta FIEIX_n^m$



виявився негативним. Це пояснюється тим, що ці інструменти формують у банків відкладені витрати на обслуговування боргів, час виплати яких якраз припадає в основному на 3-4 рік після їх застосування.

Одним з значущих інструментів стратегічного управління діяльністю банку на КІР в посткризовий період є здійснення ефективної резервної політики, головною метою якої є попередження майбутніх ризиків з урахуванням змін кон'юнктури цього ринку. Аналіз кредитно-інвестиційної діяльності українських банків до, в період та після ФК 2007-2008 рр. засвідчив, що формуючи резерви банки не враховували кон'юнктуру ринку предмету застави і в результаті хибно оцінювали поточну ринкову вартість предмету застави. В роботі обґрунтовано, що для забезпечення ефективного попередження майбутніх кредитних ризиків за активними операціями банки при формуванні відповідних провізій повинні враховувати: 1) майбутню вартість грошових потоків за кредитом (з 2017 р. банки не враховують цю вартість, а до суми експозиції під ризиком включається лише номінальна вартість кредиту на момент оцінки ризику); 2) ступінь ліквідності предмету застави на період формування або переоцінки резервів (для цього застосовується коефіцієнт ліквідності забезпечення на основі визначених фіксованих ставок ліквідності для різних груп активів). З огляду на вищезазначене, з метою забезпечення проактивної системи формування резервів у банку необхідно підвищити гнучкість існуючого підходу до визначення ступеня ліквідності забезпечення, зокрема – визначати коефіцієнт ліквідності предмету застави на майбутній рік ( $LR_{i+1}$ ) таким чином:

$$LR_{i+1} = LR_B \cdot \frac{TV_i}{TV_{i-1}} \cdot \frac{\bar{P}_i}{\bar{P}_{i-1}} \quad (3)$$

де  $LR_B$  – базовий коефіцієнт ліквідності предмету застави, що визначається відповідно до додатку 6 «Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями»;  $TV_i, TV_{i-1}$  – обсяги торгівлі товарами – аналогами предмету застави протягом звітного ( $i$ ) та попереднього звітному ( $i-1$ ) років;  $\bar{P}_i, \bar{P}_{i-1}$  – середній рівень цін на товари – аналоги предмету застави протягом звітного ( $i$ ) та попереднього звітному ( $i-1$ ) років.

В роботі продемонстровано механізм застосування даного підходу при оцінюванні ліквідності застави у формі нерухомості у м. Київ. Так, за 2016 р. ціни на житлову нерухомість у м. Київ знизилися на 4,4% (з 1368 до 1308 дол. США за м<sup>2</sup>), а обсяги укладених угод купівлі-продажу – зросли на 20% (з 30,58 до 36,69 тис.). За запропонованим підходом для м. Києва коефіцієнт ліквідності житлової нерухомості повинен становити 0,86 (відповідно до чинного Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями даний коефіцієнт становить 0,75). Зазначений підхід дозволяє враховувати динаміку цін та активність торгівлі товарами – аналогами предмету застави у попередніх періодах та, відповідно, коригувати резерви банків в залежності не тільки від виду застави, а й від змін кон'юнктури відповідного ринку.

## ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове рішення науково-прикладної задачі, що полягає в удосконаленні науково-теоретичного та практичного інструментарію формування та реалізації СДБ на КІР у посткризовому періоді.

За результатами дисертаційного дослідження зроблено такі висновки:

1. Дослідження трансформаційних змін у ланцюзі «ФК – політика регуляторів щодо ліквідації її наслідків – зміна стратегій банків» у світі з 1788 по 2008 рр. дозволило виокремити 4 глобальні вектори СДБ на КІР: 1) спеціалізація діяльності банків на КІР (головна причина – протекціоністська політика урядів); 2) розвиток рітейл-банкінгу (головна причина – заборона інвестиційним банкам обслуговувати населення у США, проведення політики відновлення довіри населення до банків); 3) розвиток транснаціональних банків та їх експансія (головна причина – посилення регуляторного та податкового тиску в країнах з розвиненими банківськими системами); 4) розмежування інвестиційної та традиційної банківської діяльності (головна причина – посилення вимог до банків стосовно фінансової стійкості, обсягу банківського капіталу, транспарентності, запровадження ризикоорієнтованого підходу до банківського нагляду). На даних 181 країни за період 1970-2008 рр. проаналізовано перебіг 67 боргових, 217 валютних, 147 банківських та 219 криз платіжного балансу та обґрунтовано, що при одночасному розвитку ФК різних типів спостерігається поява негативних наслідків, які, як правило не проявляються, коли розвиваються ФК різних типів окремо. З огляду на це, при формуванні стратегії посткризового розвитку банкам слід враховувати ступінь розвитку усіх типів ФК.

2. Явно виражений зв'язок між присутністю іноземних банків в банківській системі та показниками доходності, легкості ведення бізнесу та фінансової стійкості банківських систем відсутній. Це підтверджено кореляційно-регресійним аналізом 45 індикаторів, що характеризують доходність банківської діяльності, фінансову стійкість банківської системи, легкість ведення бізнесу, швидкість виходу країни з ФК та наявність ФК різних типів на прикладі 26 країн Європи за 2009-2011 рр. Доведено, що у посткризовому періоді для транснаціональних банків при прийнятті рішення щодо збільшення / скорочення обсягу активів в банківській системі приймаючої країни вирішальними факторами є: 1) структура комплексної ФК; 2) швидкість відновлення після ФК економік та банківських систем цих країн; 3) ефективність трансмісійного механізму монетарної політики в цих країнах. Для переважної більшості досліджуваних країн індикатори, що характеризують відповідні фактори мають  $R^2 > 0,7$ .

3. Дослідження взаємозв'язку між динамікою обсягів споживчого кредитування за 1999-2016 рр. та 8-ма головними факторами, які впливають на попит та пропозицію споживчих кредитів в Україні, довело, що різке скорочення споживчого кредитування у посткризовому періоді (за 2009-2011 рр. – на 23%) було викликано в першу чергу різким зниженням рівня покриття майбутніх

кредитних витрат домогосподарств України (з 17,75% у 2008 р. до 3,26% у 2009 р. з подальшим зниженням до від'ємних значень).

4. Розрахунок чотирьохкомпонентного індикатора структури комплексної ФК (базується на 36 індикаторах ранньої діагностики ФК) в Україні засвідчив, що на відміну від загальноприйнятої думки про те, що криза 2008 р. в Україні була викликана світовою ФК та розбалансуванням зовнішньоторговельного балансу, станом на кінець 2009 р. найглибшими були банківська та боргова ФК, платіжний баланс та валютна стабільність ж постраждали в меншій мірі (СТ<sub>2007-2009</sub> {9;9;7;8}). Для ФК 2013-2014 рр. в Україні СТ<sub>2013-2014</sub> {7;7;7;6}, тобто глибина всіх складових цієї комплексної ФК була майже однаковою (дещо менш руйнівною була криза платіжного балансу) та значно меншою, ніж в 2007-2009 рр.

5. Аналіз 9 індикаторів, що характеризують інструменти антикризового регулювання, які були застосовані у 26 країнах Європи у 2008-2009 рр. засвідчив, що найбільший (стимулюючий або дестимулюючий) вплив на ефективність діяльності банків у посткризовому періоді мали такі інструменти як: рекапіталізація банків, викуп активів або кредитування банків казначейством, гарантування центрального банку по активам банків та підтримання ліквідності. При цьому вплив застосованих у 2008-2009 рр. антикризових заходів був найбільш відчутним саме протягом трьох років після початку їх запровадження (з 2010 р. по 2012 р.). Таким чином доведено, що антикризові інструменти, застосовані урядами країн Європи у 2008-2009 рр. були спрямовані на подолання наслідків ФК і мали негативний вплив (за винятком рекапіталізації) на посткризове відновлення банками ефективності їх діяльності.

6. Існуючі підходи до визначення кредитного ризику є неефективними у випадках використання застави, ринкова ціна на яку є волатильною, а ліквідність ринку торгівлі аналогічними предметами застави суттєво коливається. За таких умов використання фіксованого коефіцієнту ліквідності застави є недоцільним. Апробація запропонованого підходу до розрахунку коефіцієнту ліквідності застави на прикладі житлової нерухомості м. Київ продемонструвала, що на 2017 рік коефіцієнт ліквідності житлової нерухомості у м. Київ повинен становити 0,86 (нормативне значення – 0,75).

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

### *Монографії*

1. Бойченко В.М. Узагальнення зарубіжного досвіду та вітчизняної практики застосування інструментарію антикризового управління в банку в залежності від виду ризику та фази кризи / О.Б. Афанасьєва, В. М. Бойченко / Держава, підприємства та банки в системі антикризового управління : монографія / за заг. ред. Т. А. Васильєвої, О. Б. Афанасьєвої. – Суми : Ярославна, 2013. С. 386-408 (1,27 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено типи ризиків банківської діяльності та особливості їх реалізації на різних етапах розгортання ФК (0,65 друк. арк.).*

2. Бойченко В.М. Розвиток механізмів вибору інструментів антикризової політики держави в умовах розвитку комплексної фінансово-економічної кризи / Т.А. Васильєва, В. М. Бойченко / Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України : монографія / [І. О. Школьник, Т. А. Васильєва, С. В. Леонов та ін.] / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. І. О. Школьник, д-ра екон. наук, проф. І. І. Рекуненко. – Суми : Сумський державний університет, 2017. С. 214-227 (0,62 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено механізм відбору інструментів державного регулювання банківської діяльності на основі оцінювання їх ефективності відповідно до типу ФК (0,35 друк. арк.).*

### **Статті у наукових виданнях України**

3. Бойченко В.М. Управління кредитним ризиком позичальників / К. М. Д'яконов, В. М. Бойченко // Вісник Української академії банківської справи (Index Copernicus). 2013. № 2. С. 65-69 (0,25 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено особливості кредитного ризику в умовах ФК (0,15 друк. арк.).*
4. Бойченко В.М., Аналіз сучасного стану розвитку банківської системи України / О. В. Радченко, В. М. Бойченко // Вісник Української академії банківської справи (Index Copernicus). 2014. № 2. С. 59-62 (0,2 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено індикатори розгортання в Україні ФК (0,1 друк. арк.).*
5. Бойченко В. М. Аналіз основних фінансових показників банківської системи України / В. М. Бойченко // Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка : збірник наукових праць (Index Copernicus, Google Scholar). – Чернігів: ЧНТУ. 2014. № 3(23). С. 122-129 (0,3 друк. арк.).
6. Бойченко В.М. Науково-методичні засади оцінювання динаміки консолідації в банківській системі України / С. Д. Богма, В. М. Бойченко // Вісник Української академії банківської справи (Index Copernicus). 2015. № 1. С. 72-81. (0,5 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено особливості діяльності транснаціональних банків в Україні під час ФК (0,25 друк. арк.).*
7. Бойченко В.М. Розвиток української банківської системи в умовах рецидивуючої кризи / В. М. Бойченко // Вісник Української академії банківської справи (Index Copernicus). 2015. № 2. С. 38-41 (0,18 друк. арк.)
8. Бойченко В.М. Оцінювання імовірності виникнення банківської кризи у країнах Центральної та Східної Європи / В. М. Бойченко // Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал (Academic Resource Index ResearchVib) / Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т. 2015. № 4 (4). С. 354-358. (0,2 друк. арк.).
9. Бойченко В.М. Роль державного регулювання банківської діяльності у забезпеченні економічного зростання [Текст] / С. В. Леонов, В. М. Бойченко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка (Google Scholar). 2016. № 4. С. 28-34. (0,35 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено роль та механізми державного втручання у діяльність банківської системи в країнах Європи у умовах ФК (0,15 друк. арк.).*

10. Бойченко В.М. Розвиток механізмів ранньої ідентифікації типу фінансово-економічної кризи / В. М. Бойченко // Проблеми і перспективи економіки та управління (Academic Resource Index ResearchBib) / Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т. 2016. № 4 (8). С. 145-151. (0,3 друк. арк.)
11. Бойченко В.М. Формування сучасних фінансово-економічних криз: фактори, умови та наслідки / В. М. Бойченко // Економічний вісник Національного гірничого університету : наук. журн. / Нац. гірн. ун-т, Ін-т екон. пром-сті (Index Copernicus, Academic Resource Index ResearchBib, Google Scholar). – Дніпропетровськ: [б. в.]. 2016. № 4. С. 63-72. (0,45 друк. арк.)
12. Boychenko V. Can banking innovations lead to new financial crisis: case of Central and Eastern Europe / Nataliia Dovha, Victoria Boychenko // Financial Markets, Institutions and Risks (Academic Resource Index ResearchBib, Google Scholar, ROAD, EZB, Scilit, OCLC WorldCat, EconBiz). 2017. Volume 1. Issue 2. P. 80-86 (0,35 друк. арк.). Особистий внесок: визначено характер ФК у країнах Центральної та Східної Європи у 2007-2009 рр. (0,25 друк. арк.).

***Тези доповідей на науково-практичних конференціях***

13. Бойченко В.М., Аналіз структурних змін в активах та пасивах банківської системи України / В. М. Бойченко // Актуальные проблемы экономики и финансов: тезисы докладов Международной научно-практической конференции (Киев-Санкт-Петербург-Вена, 29 декабря 2014 г.). – Киев-Санкт-Петербург-Вена. 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.inter-nauka.com/issues/conf2014/december/38> (0,1 друк. арк.).
14. Бойченко В.М. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку банківської системи України / В.М. Бойченко // Економіка та менеджмент: стратегічні імперативи, аналіз тенденцій та перспектив розвитку. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції 05 грудня 2014 року. – Херсон: Тімекс. 2014. С. 53-55 (0,1 друк. арк.).
15. Бойченко В.М. Оцінка імовірності виникнення банківської кризи в країнах центральної та східної Європи / В.М. Бойченко // Економіка, фінанси та управління: проблеми та сучасні шляхи розвитку: матеріали підсумкової міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 25-26 грудня 2015 року) / ГО «Львівська економічна фундація». У 3-х частинах. – Львів: ЛЕФ, 2015. Ч.3. С. 16-18 (0,1 друк. арк.).
16. Бойченко В.М. Оцінка тісноти взаємозв'язку між банківською системою та реальною економікою: досвід країн центральної та східної Європи / В.М. Бойченко // Методичні та практичні підходи до вдосконалення результативності політики економічного зростання: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25-26 грудня 2015 р.). – У 3-х частинах. – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2015. Ч.2. С. 108-110 (0,1 друк. арк.).

## АНОТАЦІЯ

Бойченко В.М. Стратегічні засади діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку у посткризовий період. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Сумський державний університет, Суми, 2018.

В дисертації обґрунтовано вплив комбінацій фінансових криз різних типів на кредитно-інвестиційну діяльність банків, обґрунтовано посткризові стратегічні детермінанти діяльності транснаціональних банків на ринку прямих інвестицій, розроблено критерій доцільності реалізації банком стратегії збільшення частки на ринку споживчого кредитування, методичні засади вибору інструментів посткризового стратегічного управління діяльністю банку, оцінено тривалість часового горизонту та силу впливу інструментів антикризового регулювання банків на ефективність їх діяльності після кризи, запропоновано механізм формування проактивної резервної політики банку з урахуванням змін кон'юнктури кредитно-інвестиційного ринку.

Ключові слова: фінансова криза, стратегія діяльності банку, стратегічне управління банком, кредитно-інвестиційний ринок, транснаціональні банки, споживче кредитування, резервна політика банку, антикризове регулювання.

## АННОТАЦИЯ

Бойченко В.Н. Стратегические основы деятельности банков на кредитно-инвестиционном рынке в посткризисный период. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Сумский государственный университет, Сумы, 2018.

В работе на основе эмпирического анализа определены сила и направления влияния комбинаций финансовых кризисов разных типов на параметры кредитно-инвестиционной деятельности банков, что позволило описать причинно-следственные связи между финансовыми кризисами различных типов, антикризисными действиями регуляторов и трансформацией глобальных векторов деятельности банков на кредитно-инвестиционном рынке.

С помощью корреляционно-регрессионного анализа оценена зависимость прироста внешних активов транснациональных банков стран Европы от индикаторов доходности и финансовой устойчивости банковских систем стран размещения дочерних банков, эффективности трансмиссионного механизма монетарной политики в этих странах, структуры комплексного финансового кризиса и скорости посткризисного восстановления страны, легкости ведения бизнеса.

Выявлены релевантные факторы влияния на объем и динамику развития рынка потребительского кредитования, разработан механизм расчета показателя «уровень покрытия будущих кредитных расходов» как критерия целесообразно-

сти реализации стратегии увеличения доли банка на этом сегменте кредитно-инвестиционного рынка.

Предложен механизм выбор инструмента стратегического управления деятельностью банка по критерию минимизации суммарного разрыва между бинарными индикаторами структуры комплексной финансового кризиса (глубины каждого ее типа) и эмпирически подтвержденной в ретроспективе эффективности влияния этого инструмента на релевантные для каждого типа кризиса риски банковской деятельности.

По результатам корреляционно-регрессионного анализа на эмпирических данных стран Европы формализованы временной горизонт действия и сила влияния инструментов управления деятельностью банков во время финансового кризиса на прирост эффективности деятельности банков после него.

С целью формирования проактивной резервной политики банка предложен механизм определения степени ликвидности предмета залога при формировании резервов под покрытие рисков по кредитным операциям с учетом будущей стоимости денежных потоков по кредиту и ретроспективных изменений конъюнктуры рынка предмета залога.

Ключевые слова: финансовый кризис, стратегия деятельности банка, стратегическое управление банком, кредитно-инвестиционный рынок, транснациональные банки, потребительское кредитование, резервная политика банка, антикризисное регулирование.

## SUMMARY

Boychenko V. M. Strategic principles of post-crisis banks activity in the credit-investment market. - The manuscript.

Thesis for a candidate degree in economics: specialty 08.00.08 - Money, finance and credit. – Sumy State University, Sumy, 2018.

The dissertation contains research of the influence of combinations of different types of financial crises on the banking and investment activity of the banks, the post-crisis strategic determinants of the activity of transnational banks in the market of direct investment, the criterion of expediency of the bank's strategy of increasing the share in the consumer lending market, tools for post-strategic management of the bank's activity, estimated duration of the time horizon and the power of influence of anti-crisis actions on the effectiveness of banks activity after the crisis, the mechanism of formation of proactive reserve policy of the bank, considering changes in the conditions of the credit and investment market.

Key words: financial crisis, strategy of the bank, strategic management of the bank, credit and investment market, transnational banks, consumer lending, bank reserve policy, anti-crisis regulation.

Підп. до друку 24.01.2018 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.  
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.  
Обл.-вид. арк. 1,0. Тираж 100 пр. Вид. №5/18.

Віддруковано у видавництві «Ярославна»,  
40030, Суми, вул. Горького, 2,  
тел.: +38-050-085-80-30

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:  
серія ДК №332 від 09.02.2001 р., видане Державни  
Комітетом інформаційної політики, телебачення  
та радіомовлення України